

אור וירושלים

מילים ולחן: יוסף שריג

השקט שוב צונח כאן משמי-הערב

כדאית דיה מעל התהומות ;

ושמש אדמה נושקת להט חרב

את הפסגות, המגדלים והחומות.

הנה זוחל הצל מבין גבעות הארן,

קרב בסתר פאוהב אל השכונות.

ומול פניו קריצות, רבוא עיני-האור הן,

לפתע נפקחו אליו כנפעמות.

ראיתי עיר עוטפת אור

והיא עולה בשלל צבעי-הקשת

והיא נוגנת בי כנבל העשור

ראיתי עיר עוטפת אור.

ראיתי עיר עוטפת אור...

בדומית אשמרת אחרונה נושמת,

ובקטיפת-שחקים רסיס אחרון מחויר ;

אך שחר כבר כפת-זהב שלה אודמת

למגעו החם, הרך של אור צעיר.

ראיתי עיר עוטפת אור...

פירושי מילים וביטויים:

אשמרת אחרונה = השליש האחרון של הלילה, לפני עלות השחר
שחקים = שמים
מחויר = מלבין, הופך בהיר
שחר = אור ראשון, זמן זריחת השמש
אודמת = נעשית אדומה

דיאה = ריחוף באוויר, מעוף
דיה = עוף דורס ממשפחת הבזים
להט חרב = ברק של חרב
נבל העשור = נבל בעל עשרה מיתרים
רבוא = עשרת-אלפים, רבבה
נפעמות = מתרגשות, מתלהבות
בדומיה = בשקט מוחלט, בדממה

Andante ♩ = 90

Dm Gm Dm Dm7

א - א - ד - כ - רב - ע - ה - מי - מש - כאן - ה - ג - צו - שוב - קט - ש - ה

3 Gm C7 F D7 Gm A

הט - ל - קת - ש - נו - פה - ד - א - מש - ש - ון - מות - הו - ת - ה - על - מ - נה - ד - ת

6 Bb Gm Dm Gm A7 Dm C7

תי - אי - ר - מות - הו - ה - ון - לים - ד - מן - ה - גות - פס - ה - את - רב - ה

9 F E7 A A7 Bb C7 3

ה - עי - צב - לל - בש - לה - עו - היא - ון - אור - פת - ט - עו - עיר

12 F D7 Gm A7 Bb Gm

תי - אי - ר - שור - ע - ה - בל - ג - ג - בי - נת - ג - נו - היא - ון - שת - ק

15 F#dim E7 A4-3 F E7

פת - ט - עו - עיר - תי - אי - ר - אור - פת - ט - עו - עיר

18 A A7 Bb C7 3 F D7

- נו - היא - ון - שת - ק - ה - עי - צב - לל - בש - לה - עו - היא - ון - אור

21 Gm A7 Bb Gm F#dim A7 Dm(4-3) Fine

זו - נה - ה - אור - פת - ט - עו - עיר - תי - אי - ר - שור - ע - ה - בל - ג - ג - בי - נת - ג

D.C.x3 al Fine

יוסף שָׁרִיג (1944-1973) משורר ומלחין, בן למקימי קיבוץ בית השיטה. ניגן על פסנתר וכתב פזמונים ומנגינות. לאחר שחרורו משירות כקצין שריון בצה"ל, למד מוזיקה במכון "אורנים" וכן התחנך אצל המלחין נועם שריף. לצד עבודתו החקלאית, שימש כמורה למוזיקה בקיבוץ בית השיטה ובסביבתו, ניצח על מקהלת ותזמורת המשק והשתתף במקהלת הקיבוץ המאוחד. במלחמת יום כיפור לחם ברמת הגולן כמפקד פלוגת טנקים, ונפל בקרב ב- 10.10.73, בן 29 בלבד. לאחר מותו הועלה לדרגת רס"ן והוענק לו עיטור המופת. שריג הותיר שני בנים, ביניהם אסף, חבר להקת "איפה הילד", שהלחין לזכרו את השיר "כנפיים, אינך שומע". שיריו קובצו בספרים ותקליטים, בהם גם שירו הידוע ביותר "אור וירושלים".

על השיר

את השיר כתב יוסף שריג כשנה וחצי לפני מותו, בהשראת חוויה אישית מרגשת שעבר. השיר הוזמן ע"י המלחין דב כרמל עבור להקת הגבעטרון, ובוצע לראשונה ביום ירושלים, 1972.

צחקי שריג, אחיו של יוסף, כתב על סיפור הולדתו של השיר בינואר 2003:

"כשליוונו את סבתא שלנו, עם נחום אבינו, מביתה האחרון בבית השיטה שבעמק אל מקומה הראשון והאחרון בירושלים, ליווה אותנו גשם זלעפות. היה יום שבת, ינואר 1963, וחמישתנו, פְּנֵי נחום ותקווה, יוסף הלא נשכח האמצעי שבנו, ישבנו סביב לארונה של סבתא ב"ארגז" המשאית, מחפשים כל הדרך מפלט מן המבוכה במקום המשונה הזה שנקלענו כל הדרך לירושלים עם ארונה של סבתנו. גם אמא שלנו ישבה איתנו מאחור, כי רק לאבא היה מקום בקבינה ליד הנהג. לימים סיפרה אמא שלפתע פתאום, סמוך לתחילתה של העלייה בשער הגיא, יצאה לה שמש רכה, כמו מחויכת, ועשתה מן הדרך הגשומה והקודרת משהו שכבר אפשר אולי לצלוח אותו. עוד סיפרה אמא, שנים הרבה אחר כך, שנגלו היכלות של טורקיז בשמים, וקרניים זרחו באור נפלא כל אותה הדרך לירושלים, נוחתות להן בין המוני עצי האורן, כמו ריבואות יהלומים. לימים סיפרה אמא שפגשה שם, ברגע הלא נשכח של שמש הניחומים במעלה ירושלים, את עיניו של יוסף בנה, אחי. עיניו רגשו בעונג אין קץ, היא סיפרה לנו שנים אחר כך, כשכבר לא היה לה הבן הזה.

בינואר אחר, של שנת 1972, תשע שנים למן הסערה ההיא, בא אליה יוסף בבוקר מוקדם, הראה לה דף מרוט ממחברת ואמר: 'ראי, אמא. דובי כרמל ביקש שאכתוב שיר על ירושלים, לא יודע מדוע דווקא אני. הוא רוצה שה'גבעטרון' ישיר אותו ביום ירושלים הקרוב בתיאטרון ירושלים'. 'נראה לך שיש בדבר הזה משהו?', שאל יוסף, שותק. אמא סיפרה שקראה את השיר, כתוב ללא תיקון אחד, משקל וחריזה ללא רבב, שלם. 'זה דבר מקסים, בן', ענתה לו אמא, 'זו ירושלים שבאים אליה מבחוץ, משער הגיא, זה שיר על אור ועל ירושלים. בסדר הזה'. עיני בנה שהביטו בה בינואר של 1972 היו עיני מינואר – תשע שנים קודם, כשעלינו לירושלים עם ארונה של סבתא, בת דור רביעי בירושלים, שחזרת לביתה. 'ומנגינה לאור הזה?', שאלה אותו אמו, ויוסף הוציא מכיסו עוד קרע דף ממחברת ועליו מנוקדים תוויו של 'אור וירושלים'. בלילה האחד של ינואר 1972 הוא גם הלחין את השיר שזה עתה כתב. השיר מן הבוקר ההוא הושר ב'יום ירושלים' של 1972, וכל הימים שאחריו, לפני שנפל יוסף במלחמת יום הכיפורים, באוקטובר 1973, ואחרי נפילתו. השיר גם תורגם ומבוצע בכעשר שפות."

ניתוח ספרותי

יוסף שריג בשירו מנהל דיאלוג עם סיפורו האישי-משפחתי ועם אהבתו הגדולה לשחקים ולתעופה, ומשלב זאת עם מטאפורות רבות וביטויים מן המקורות. הוא מתאר את נוף העיר הקדושה הנגלית אליו ברגע שקיעת השמש באופן ציורי, מתובל בצבעים ורגשות. זוהי חוויה רב-חושית המחברת בין החיצוני – לפנימי, בין ירושלים של מטה – ומעלה. **ניגודים משלימים.**

בבית הראשון מתואר רגע השקיעה כרגע של שקט הצונח וממלא את החלל. השמש כמו נושקת לפסגות העיר, אך הנשיקה מלווה בלהט חרב. הנוף שָׁלוֹ, אך הלב כואב. **ניגודים שיוצרים מתח.** הלילה יורד וחשיכה משתלטת על העיר, ולפתע, באותו רגע של עצב והתכנסות, מפציע אור העוטף את העיר בחום וצובע את הרקיע בשלל צבעי הקשת. מתוך התהומות, חווים שריג ומשפחתו חוויה מרוממת נפש. המחזה השמיימי ממלא אותו בניגון פנימי, ובמקום שקט נשמעים צלילי מיתרים. הקשת – מסמלת את החוויה החזותית החיצונית, והנבל – מסמל את החוויה השמיעתית הפנימית. עיר מיוחדת היא ירושלים, ועוצמתה הפנימית משרה על המשפחה האֶבְלָה קסם, ואולי אף נחמה. **בבית השני** הלילה בשיאו. הניגודיות באה שוב לידי ביטוי, כשהצל קָרַב אל שכונות העיר כאוהב. אל מול הצל המחשיך פוקחת ירושלים את עיניה ומפיצה את קדושתה **באלפי אורות!** דווקא ברגע האפל ביותר, כשהעיר כולה שרויה בעלטה ובני המשפחה מחפשים מקור לתקווה, מוסיפה ירושלים ומאירה **באור פנימי.**

בבית השלישי האשמורת האחרונה של הלילה מתקרבת לקיצה, וקרני השחר הראשונות מברשות את לידתו של יום חדש. **האור** תופס את מקומו של **החושך**, ברגע בו כל החושים מתעוררים מחדש.

מן המקורות

שריג מוסיף על הרעיונות הספרותיים-אסתטיים בשיר, ומעשיר את הטקסט במילים מתהילים צ"ב:
(ג) **לְהַגִּיד בַּבִּקְרָה זִסְדְּךָ וְאַמּוֹנָתְךָ בְּכִלּוֹת: (ד) עָלַי עֲשׂוֹר וְעָלַי נָבֵל עָלַי הַגִּיּוֹן בְּכַנּוֹר:**
(לפי רש"י, מלבי"ם, מצודת דוד ופרשנים נוספים, עלי עשור = נבל או כינור בעלי עשרה מיתרים.)

מזמור צ"ב הנאמר כ"שיר של יום" בשבתות עוסק באמונה ובעולם הבא. הוא מדגיש את השגחתו והנהגתו של ה' בעולם, ואת הצורך של האדם באמונה חזקה – להאמין שחסדו של ה' מתקיים תמיד, גם אם הוא נסתר מהעין וגם כשלא הכל נראה מובן. הרבה ניגודים קיימים בטבע – מים ואש, שקיעה וזריחה, פריחה ונבילה, חיים ומוות, ומזמור זה מדגיש שכולם נרקמו בחכמה רבה ועל כולם ראוי להודות.

אחרי ששת ימי החול העמוסים, מתפנה היהודי המאמין להכריז: "טוב להודות לה!", ועושה זאת בבוקר ובלילה (פסוק ג') – בזמנים טובים ומלאי אור וגם ברגעים הקשים והחשוכים. ההודיה מוצאת ביטוי לא רק בהגיון השכלי (וגם הגיון מלשון הגייה – אמירת מילות תודה), אלא גם ברגש ובחוויה – באמצעות המוזיקה של הנבל והכינור (פסוק ד'), שמבטאת את ניגון קולו של האדם המתפלל. לפי המלבי"ם, הניגון שמנגן האדם בעולם של מטה משפיע בעולמות הגבוהים, המשפיעים בחזרה כלפי מטה, ובכך זוהי נגינה היוצרת שלמות!

אסף ושרה שריג, בנו ואשתו של יוסף, כותבים ומספרים – מתוך כתבה באתר nrg.2012.

אל תוכן העניינים

© ד"ר עטרה איזקסון, מיכל וייס והמכון לאינטגרציה, אוניברסיטת בר-אילן

על הלחן

משקל – זוגי, $\frac{4}{4}$ סולם – רה מינור מפעם – מתון מנעד – אונדצימה

הטקסט מולחן בצורת בית-פזמון.
המחבר משתמש בשלל אמצעים מוזיקליים בכדי לתאר את הטקסט בצלילים.
המנגינה פותחת במרווחי סקונדות צפופים, ההולכים ומתרחבים בהדרגה, ליצירת חוויית המסתורין המאפיינת את שעת הדמדומים. המנעד המתרחב מתקשר גם לחיבור שבין ירושלים של מטה ומעלה. המצלול המינורי יוצר אווירה רומנטית שיש בה גם שלווה וגם עצב, והמעברים למינור ההרמוני מוסיפים ברק התורם לתחושת האור והקסם.
הקו המלודי משרת גם הוא את השיר, והוא ממריא וצונח בהתאם לביטויים בטקסט.
רגע השיא בטקסט, כשהמחבר מביט מעלה וחווה באור העוטף את העיר, הוא גם רגע השיא בלחן.

ביצועים להאזנה

[הפרברים , יהורם גאון ומקהלה , הגבעטרון , רוחמה רו](#)
[מאיה בלויצמן ומתן אפרת , מקהלת השחר היפנית – נוצרים ידידי ישראל](#)

זמן והקשר

ליום ירושלים

קהל היעד

כיתות ד-ו

הצעות לפעילויות

1. יצירה אישית

התלמידים משלימים את המשפטים הבאים בדרך יצירתית משלהם.
מביעים אסוציאציות, חוויות או זיכרונות – במשפט, שיר, סיפור, ציור, צבעים וכד'.
- יום בשבילי זה..... - לילה בשבילי זה..... - ירושלים מסמלת עבורי.....

2. משימות האזנה – הכרות עם השיר

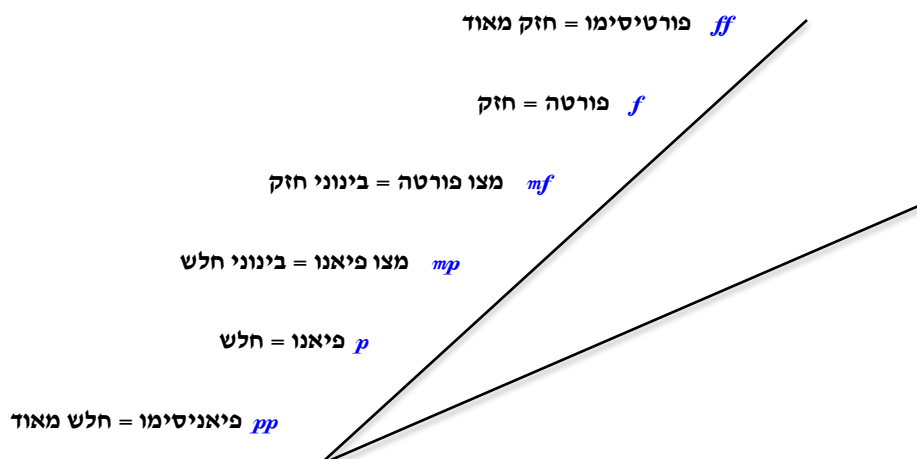
א. התלמידים מאזינים למספר ביצועים בליווי הטקסט וממלאים אחר המשימות.
העבודה הכיתתית מגלה לתלמידים את האמצעים האמנותיים בהם השתמש המחבר בכדי לתאר את מראה העיר הנגלית אליו באופן ציורי – כחוויה רגשית, רב-חושית.
* ניתן להיעזר בתרמילון פירושי המילים.

- **מסמנים בצהוב – מילים המביעות חושים**
{ ראייה – ראיתי, נפקחו; שמיעה – שקט, נוגנת; מישוש – למגעו, עוטפת, נושקת }
- **מסמנים באדום – מילים המביעות רגש**
{ כאוהב, נושקת, נפעם }
- **מסמנים בכחול – מילים הקשורות לתעופה**
{ צונח, דאיה, דיה, עולה, שחקים, מעל התהומות }
- **מסמנים בירוק – צמדים של מילים והיפוכן**
{ צונח – עולה, מחויר – אודם, שחר – ערב, תהומות – פסגות }

ב. התלמידים עורכים השוואה בין הביצועים ששמעו, בודקים לגבי כל אחד כיצד הוא מוסיף לאווירת השיר, בוחרים את הביצוע המועדף עליהם ומנמקים.
פרמטרים להשוואה: מבצע/ים, תזמור, מפעם, דינמיקה, סגנון, אווירה, פרשנות וכד'.

3. שירה

התלמידים מצטרפים לשירת המורה בפזמונים, ולאחר מכן לשיר במלואו.
המורה מכוון את התלמידים להדגיש בביצוע דינמיקה המשתנה לפי האווירה והטקסט.

4. פעילות טקסט

התלמידים מאזינים לסיפור שמאחורי השיר ולדברי רקע על המחבר. המורה מוביל את התלמידים בניתוח ומתן פרשנות לטקסט.

- המילה "ירושלים" אינה מופיעה בטקסט. אם כן, אילו מילים מצביעות על הקשר לעיר? {פסגות, מגדלים, חומות, כיפת-זהב}
- מהי המילה המנחה המופיעה הכי הרבה פעמים בטקסט? {אור} באיזה אופן מבטא המחבר את מוטיב האור – והחושך בשיר? {החזרה על המילה 'אור', המעבר ההדרגתי בין הלילה – ליום}
- ממד הזמן – באיזה חלק של היממה מתרחש המתואר בשיר? {משעת הדמדומים של שקיעת השמש – ועד לעלות האור הראשון של היום הבא}
- המחבר כתב את השיר בזמן בינוני-הווה. אילו תשעה פעלים מצביעים על כך? {צונח, נושקת, עוטפת, עולה, נוגנת, זוחל, קרב, נושמת, אודמת; יוצא הדופן – ראיתי}
- הסיפור התרחש שנים לפני כתיבת השיר. מדוע בחר המחבר לכתוב בלשון הווה? {השימוש באמצעי לשוני זה הופך את המפגש של המשורר עם ירושלים לחוויה עכשווית. הפעלים הם עדות לחוויה החושית העמוקה המתרחשת כמו ברגע זה.}

5. פעילות מוזיקה

התלמידים מתבוננים בתמונת התווים ומאזינים לנגינת המורה. בעקבות ההאזנה עונים על השאלות הבאות:

- כיצד נרקמת החוויה של המסתוריות האופפת את פתיחת השיר? {סקונדות צפופות עולות ויורדות, מרווחים שנבנים בהדרגה, תוך שימוש בציר מרכזי של הצלילים: רה – לה – מי – רה.}
- מה יוצר את האווירה המלנכולית – רומנטית של הנוף בשיר? {המצלול המינורי – הבית כתוב במינור הרמוני והפזמון נע בין המינור המלודי להרמוני.}
- ממספרים את התיבות בתוך התווים ומגלים: כמה תיבות בשיר סה"כ? {24} ובאיזו תיבה מתחיל הפזמון? {9}
- כיצד הפזמון מתאר בצלילים את החוויה הרגשית של רגע ההתגלות של ירושלים? {הקו המלודי בפזמון מתחיל מצלילים נמוכים, העולים בהדרגה מעלה ומגיעים לשיא; קו המתאר העולה מסמל את ההתבוננות של המחבר לירושלים של מעלה.}
- מהו צליל השיא בשיר? {רה²} באילו תיבות הוא מופיע? {9,17} ועל איזו מילה? {עוטפת} {קרני האור גוברות ועוטפות את העיר, עד שהיא "עולה בשלל צבעי הקשת".}

6. שירה

התלמידים שרים את השיר בליווי נגינת המורה, תוך הקפדה על הבעה ודינמיקה מתאימות.

